

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

**на тему: «Правове регулювання
електронних грошей та платіжних систем»**

Студент групи: ПР-31

Задорожний Назар Васильович

Керівник: к.ю.н., доц. Ментух Н.Ф.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ ТА ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ.....	6
1.1. Поняття, ознаки та правова природа електронних грошей.....	6
1.2. Поняття, види та значення платіжних систем у сучасному фінансовому обороті.....	9
1.3. Система джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ.....	16
2.1. Правові засади випуску електронних грошей та вимоги до їх емітентів..	16
2.2. Порядок використання електронних грошей і здійснення платіжних операцій з ними.....	19
2.3. Правовий статус користувачів та емітентів електронних грошей, захист прав користувачів і відповідальність за порушення законодавства.....	22
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ ТА ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ	27
3.1. Організаційно-правові засади функціонування платіжних систем в Україні.	27
3.2. Напрями вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні з урахуванням європейських стандартів.....	30
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми міждисциплінарної курсової роботи визначається тим, що електронні гроші та платіжні системи сьогодні посідають важливе місце у структурі сучасного фінансового обороту, а їх правове регулювання в Україні зазнає активних змін. Прийняття Закону України «Про платіжні послуги» суттєво змінив нормативну архітектуру платіжного ринку, визначивши загальні засади функціонування платіжних систем, правовий режим електронних грошей, повноваження НБУ. Подальший розвиток цієї сфери підтверджується затвердженням Положення про відкритий банкінг в Україні, що засвідчує перехід до складнішої цифрової моделі платіжного регулювання. Водночас на рівні Європейського Союзу зберігають значення як чинна Директива 2009/110/ЄС щодо діяльності установ електронних грошей, так і нові підходи, запропоновані Європейською Комісією у 2023 році в межах реформування регулювання платіжних та електронно-грошових послуг. Усе це свідчить про динамічний характер досліджуваної проблематики та потребу її комплексного наукового осмислення.

Науково-практичне значення обраної теми полягає в тому, що вона поєднує фундаментальні питання юридичної природи електронних грошей і платіжних систем із прикладними аспектами функціонування платіжного ринку, діяльності емітентів, захисту прав користувачів, розвитку відкритого банкінгу та адаптації українського законодавства до європейських стандартів. Практична цінність дослідження визначається тим, що від якості правового регулювання цієї сфери безпосередньо залежать стабільність безготівкового обороту, безпека платіжних операцій, рівень довіри до цифрових фінансових сервісів і здатність українського ринку інтегруватися до сучасного європейського платіжного простору. Дослідження нормативного регулювання електронних грошей та платіжних систем має не лише теоретичне, а й виразне прикладне значення.

Ступінь наукової розробленості теми є достатнім для формування теоретичної основи дослідження, однак не може вважатися вичерпним. У вітчизняній юридичній літературі основні аспекти правового регулювання електронних грошей і платіжних систем аналізувалися у працях М. В. Глух, Н. М. Ковалко, С. О. Грицай, О. О. Дмитрик, А. М. Ісаєва, М. О. Шмигова, А. С. Ковальчук та інших науковців. Водночас комплексне дослідження електронних грошей та платіжних систем саме як взаємопов'язаних об'єктів правового регулювання в українському праві з урахуванням сучасних європейських підходів зберігає наукову новизну.

Метою міждисциплінарної курсової роботи є всебічне дослідження правового регулювання електронних грошей і платіжних систем в Україні, встановлення їх правової природи, аналіз особливостей нормативного врегулювання та механізму функціонування, а також окреслення основних напрямів удосконалення відповідного законодавства з урахуванням стандартів ЄС..

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі завдання: розкрити поняття, ознаки та правову природу електронних грошей; охарактеризувати поняття, види та значення платіжних систем у сучасному фінансовому обороті; дослідити систему джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні; проаналізувати правові засади випуску електронних грошей та вимоги до їх емітентів; з'ясувати порядок використання електронних грошей і здійснення платіжних операцій з ними; визначити правовий статус користувачів та емітентів електронних грошей; дослідити організаційно-правові засади функціонування платіжних систем в Україні; сформулювати напрями вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні з урахуванням європейських стандартів.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що формуються та реалізуються у сфері обігу електронних грошей і функціонування платіжних систем.

Предметом дослідження є норми національного та європейського права, які регулюють випуск, використання та погашення електронних грошей, діяльність надавачів платіжних послуг, функціонування платіжних систем, а також наукові підходи до розуміння правової природи відповідних правових явищ.

Методологічну основу роботи становлять спеціально-юридичні методи пізнання. Діалектичний метод використано для дослідження розвитку правового регулювання електронних грошей і платіжних систем у зв'язку з цифровізацією фінансового ринку. Формально-юридичний метод дав змогу проаналізувати зміст нормативно-правових актів, що регулюють досліджувану сферу. За допомогою системно-структурного методу розкрито місце електронних грошей і платіжних систем у загальній системі платіжного права. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення українського регулювання з європейськими стандартами, насамперед у частині статусу емітентів електронних грошей, розвитку відкритого банкінгу та модернізації платіжних послуг. Логіко-юридичний метод використано під час формулювання висновків і пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Структура курсової роботи визначається її метою, поставленими завданнями та внутрішньою логікою дослідження. Робота містить вступ, три розділи, які включають вісім підрозділів, висновки та список використаних джерел. У першому розділі висвітлюються теоретико-правові основи регулювання електронних грошей та платіжних систем. Другий розділ присвячений правовому врегулюванню обігу електронних грошей в Україні. У третьому розділі аналізуються сучасний стан і напрями вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні з урахуванням європейських стандартів. Така побудова роботи забезпечує послідовний перехід від теоретичних засад до аналізу чинного законодавства і формулювання власних науково обґрунтованих висновків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ ТА ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

1.1. Поняття, ознаки та правова природа електронних грошей

З'ясування поняття, ознак та правової природи електронних грошей є необхідною передумовою правильного розуміння подальшого правового регулювання у цій сфері. Саме через визначення змісту цієї категорії можна встановити місце електронних грошей у системі об'єктів правовідносин, відмежувати їх від інших форм коштів і цифрових фінансових інструментів, а також пояснити, чому законодавець установлює для них окремий правовий режим. У сучасному платіжному обороті електронні гроші виступають не лише технічним засобом розрахунків, а й самостійною правовою конструкцією, що поєднує економічну цінність, електронну форму існування та спеціальний механізм правового обігу.

Вихідним у дослідженні є законодавче визначення, закріплене в Законі України «Про платіжні послуги», який установлює, що “електронні гроші - одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій” [1]. Уже із цього визначення випливає, що законодавець поєднує в одному понятті одразу кілька істотних елементів: майнову цінність, електронну форму існування, функцію платіжного засобу, обіг серед осіб, відмінних від емітента, та обов'язковий зв'язок із грошовим зобов'язанням останнього. Саме тому електронні гроші не можна зводити лише до технічного запису або цифрового способу зберігання інформації про кошти. У правовому сенсі йдеться про спеціально врегульовану законом форму вартості, яка бере участь у платіжному обороті.

Зміст правового режиму електронних грошей додатково розкривається через приписи закону про їх випуск, використання та погашення. Із цих норм випливає, що умови обігу електронних грошей визначаються не довільно, а через поєднання закону, нормативно-правових актів НБУ, внутрішніх положень емітента та договору з користувачем. Крім того, емітент зобов'язаний погасити

випущені ним електронні гроші за їх номінальною вартістю відповідно до умов договору. Отже, електронні гроші існують у межах наперед визначеного правового зв'язку, в якому право користувача кореспондує обов'язку емітента. На мою думку, саме це переконливо підтверджує, що електронні гроші не є ані “цифровою річчю”, ані самостійною новою валютою, а становлять особливу форму вартості в межах зобов'язального правовідношення.

Із законодавчої дефініції впливають основні ознаки електронних грошей. Вони є одиницями вартості, мають електронну безготівкову форму, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж емітент, і завжди пов'язані з грошовим зобов'язанням емітента. Важливо й те, що їх випуск, використання та погашення відбуваються відповідно до вимог закону та нормативно-правових актів НБУ. Саме тому електронні гроші доцільно розглядати не як суто технологічний феномен, а як самостійний об'єкт правового регулювання, для якого встановлено спеціальний порядок виникнення, обігу та припинення.

Для повного розуміння електронних грошей недостатньо лише легальної дефініції. У науковій літературі слушно підкреслюється, що електронні гроші мають складну структуру та повинні аналізуватися одночасно в економічному, технічному та юридичному вимірах. У цьому сенсі показовим є висновок, що електронні гроші “ мають подвійну правову природу: з одного боку, це одиниці вартості, які приймаються як засіб платежу, а з іншого це грошове зобов'язання ” [3, с. 106]. Наведений підхід слід розглядати саме як доктринальне тлумачення правової природи електронних грошей. Чинне законодавство прямо визначає електронні гроші як одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді та є грошовим зобов'язанням емітента, однак не характеризує їх у легальній дефініції як зобов'язання “на пред'явника”. Саме тому теза про електронні гроші як грошове зобов'язання на пред'явника є науковим висновком, який допомагає глибше розкрити їхню юридичну природу, але не повинен ототожнюватися з буквальним змістом закону. Водночас такий підхід є аргументованим, оскільки він узгоджується зі змістом чинного законодавства та дозволяє пояснити, чому

електронні гроші одночасно виконують платіжну функцію і виражають майнову вимогу до емітента.

Подібна логіка розвивається й в інших дослідженнях, де електронні гроші розглядаються як особлива форма обігу вартості всередині відповідного електронного платіжного середовища. Це означає, що вони не існують ізольовано, а завжди пов'язані з певною платіжною системою, відповідною інфраструктурою та правовим зобов'язанням, вираженим у звичайних фіатних грошах. Саме тому електронні гроші мають похідний характер: вони не замінюють гроші як універсальну юридичну категорію, а є однією зі спеціальних форм їх обігу в цифровому середовищі.

Цивілістичний вимір правової природи електронних грошей виявляється в тому, що їх використання породжує не речове володіння певним матеріальним об'єктом, а майново-правовий зв'язок між користувачем та емітентом. Користувач набуває не право на фізичний носій як такий, а правомочність вимагати від емітента погашення відповідної вартості у встановленому порядку. Саме через це електронні гроші доцільно розглядати не як річ у традиційному цивільно-правовому розумінні, а як особливий об'єкт майнових прав, у якому платіжна функція поєднується із зобов'язальним елементом.

Для правильної кваліфікації електронних грошей важливо також відмежовувати їх від суміжних категорій, насамперед від інших видів безготівкових коштів. Електронні гроші становлять окремий вид безготівкових коштів, відмінний від звичайних коштів на банківських рахунках. Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже для кожної з цих категорій діє інший правовий режим. Відмінність електронних грошей полягає у спеціальному порядку випуску, наявності емітента, окремому механізмі погашення та особливих правилах обігу.

Отже, електронні гроші в українському праві доцільно визначати як особливі одиниці вартості в електронній формі, що використовуються як засіб платежу, приймаються іншими особами, ніж емітент, і водночас становлять грошове зобов'язання цього емітента. Їх основними ознаками є майнова цінність,

електронна безготівкова форма існування, платіжне призначення, прийняття у розрахунках третіми особами та обов'язковий зв'язок із правом користувача на погашення. Правова природа електронних грошей є комплексною, оскільки вони поєднують у собі риси платіжного засобу, об'єкта майнового обороту та зобов'язальної вимоги до емітента.

1.2. Поняття, види та значення платіжних систем у сучасному фінансовому обороті

З'ясування поняття, видів та значення платіжних систем має важливе теоретичне і практичне значення для дослідження правового регулювання електронних грошей та платіжних послуг загалом. Якщо електронні гроші є особливим об'єктом платіжних правовідносин, то платіжні системи формують організаційно-правову основу, у межах якої забезпечуються рух коштів, виконання платіжних операцій та стабільність фінансового обороту. Саме через платіжні системи в сучасній економіці забезпечується безперервність розрахунків між суб'єктами господарювання, державою, фінансовими установами та населенням.

Вихідним у дослідженні є чинне законодавче регулювання. Закон України «Про платіжні послуги» визначає, що “платіжна система - система для виконання платіжних операцій” [1]. У повнішому нормативному розумінні йдеться про систему, що функціонує на основі стандартизованих домовленостей та загальних правил щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між її учасниками. Із цього випливає, що платіжна система у правовому значенні не є лише технічним каналом передання інформації про платіж, а становить цілісну впорядковану конструкцію, у межах якої поєднуються правила, учасники, процедурні механізми та розрахункова інфраструктура. Отже, поняття платіжної системи доцільно розкривати не тільки через її технологічну природу, а насамперед через її юридичну функцію як організованої форми здійснення платіжних операцій.

Юридичний зміст платіжної системи конкретизується і через її суб'єктний склад. Платіжна система зобов'язана включати трьох та більше прямих учасників, а суб'єктами правовідносин у ній є оператор платіжної системи, розрахунковий банк, технологічний оператор, учасники платіжної системи та користувачі. Крім того, платіжна система функціонує на основі власних правил, якими визначаються її структура, умови участі, порядок вступу та виходу, механізми управління ризиками, захисту інформації, реконсиляції, моніторингу платіжних операцій та вирішення спорів. Це дає підстави стверджувати, що платіжна система є не просто формою технічної організації розрахунків, а повною організаційно-правовою моделлю платіжного обороту. На мою думку, саме такий підхід є найбільш точним, оскільки дозволяє бачити не лише спосіб переказу коштів, а правовий механізм забезпечення належного функціонування фінансового ринку.

Щодо видів платіжних систем, то базовий поділ прямо встановлений у законодавстві. Закон України «Про платіжні послуги» передбачає, що “В Україні можуть здійснювати діяльність внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи” [1]. Такий поділ має важливе значення, оскільки дає змогу розрізняти системи за масштабом їх діяльності та за просторовими межами функціонування. Відповідно, внутрішньодержавні платіжні системи обслуговують платіжний оборот у межах національного правопорядку, тоді як міжнародні охоплюють транскордонний рух коштів і пов'язані зі взаємодією різних юрисдикцій.

Поряд із цим у сучасному фінансовому обороті особливе місце займають платіжні системи, створені НБУ. Закон безпосередньо закріплює за Національним банком повноваження створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів для здійснення платіжних операцій, а також покладає на нього обов'язок забезпечувати їх стабільне, надійне й безперебійне функціонування. Це свідчить про те, що платіжні системи в сучасному праві розглядаються не лише як приватний ринковий інструмент, а й як елемент публічного інтересу, від якого безпосередньо залежить стабільність грошового обігу та фінансової системи держави.

Значення платіжних систем у сучасному фінансовому обороті найвиразніше проявляється на прикладі Системи електронних платежів НБУ. На офіційній сторінці НБУ чітко зазначено: “СЕП обслуговує понад 99% міжбанківських платежів у державі, тому вона визнана системно важливою платіжною системою України” [8]. Наведені дані переконливо свідчать, що значення платіжних систем виходить далеко за межі технічного забезпечення розрахунків. Саме вони забезпечують стійкість міжбанківських платежів, безперервність бюджетних та господарських операцій, належне функціонування банківської системи та повсякденний фінансовий обіг населення .

У сучасних наукових дослідженнях значення платіжних систем пов’язується також із їх роллю у цифровій трансформації фінансового сектору. У статті М. О. Шмигова обґрунтовано, що Україна формує власну модель трансформації платіжного сектору, і це має забезпечувати “баланс між стабільністю ринку та відкритістю до інновацій” і бути “пропорційним, сумісним і чутливим до технологічних змін” [6, с. 354]. На мою думку, цей висновок є важливим саме для розуміння значення платіжних систем, оскільки показує, що сьогодні вони є не лише інструментом виконання розрахунків, а й одним із головних напрямів модернізації фінансового ринку. Через розвиток платіжних систем держава фактично забезпечує поєднання двох завдань: підтримання фінансової стабільності та створення умов для впровадження нових цифрових платіжних рішень.

Отже, поняття платіжної системи у сучасному праві розкривається через її місце в механізмі виконання платіжних операцій, організаційну побудову та спеціальний суб’єктний склад. Її основними видами за чинним законодавством є внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи. Значення платіжних систем полягає в тому, що саме вони формують організаційно-правову основу сучасного безготівкового обороту, забезпечують стабільність міжбанківських розрахунків, обслуговують основний масив платежів.

1.3. Система джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні

Система джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні має комплексний і багаторівневий характер. Це пояснюється тим, що відповідні правовідносини поєднують у собі питання грошового обігу, надання платіжних послуг, випуску електронних грошей, а також державного регулювання і контролю за платіжною інфраструктурою. На мою думку, саме тому джерела у цій сфері слід розглядати не ізольовано, а як цілісну систему взаємопов'язаних нормативно-правових актів, у якій кожен акт виконує власну регулятивну функцію.

Центральне місце в цій системі посідає Закон України «Про платіжні послуги», оскільки саме він є основним спеціальним актом у досліджуваній сфері. У ньому передбачено, що цей Закон “визначає поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, встановлює виключний перелік платіжних послуг та порядок їх надання” [1]. Уже з цього формулювання видно, що саме цей акт закладає нормативну основу всього правового режиму електронних грошей і платіжних систем. Він не лише містить ключові дефініції, а й визначає коло учасників платіжного ринку, їхні права та обов'язки, загальні засади функціонування платіжних систем, правила випуску та використання електронних грошей, а також повноваження НБУ у сфері нагляду та оверсайту. Саме тому цей Закон доцільно розглядати як стрижень усієї системи спеціального регулювання.

Поряд із цим важливу роль відіграють акти загального та інституційного характеру. Конституція України закладає основи грошової системи держави та визначає особливе місце НБУ у забезпеченні стабільності грошової одиниці. Цивільний кодекс України має значення для розуміння грошей як об'єкта цивільних прав, для загальних правил виконання грошових зобов'язань і проведення розрахунків. Закон України «Про Національний банк України» визначає правовий статус НБУ та його компетенцію у сфері грошово-кредитної політики, платіжного ринку й регуляторного впливу. Закон України «Про

фінансові послуги та фінансові компанії» формує загальну рамку функціонування ринку фінансових послуг. Закон України «Про банки і банківську діяльність» є важливим тому, що банки залишаються одними з основних учасників платіжного ринку, здійснюють розрахункові операції та можуть виступати емітентами електронних грошей у межах закону. Водночас Закон України «Про валюту і валютні операції» дозволяє точніше визначити місце електронних грошей у загальній системі грошового обігу, оскільки прямо відносить до національної валюти України, зокрема, електронні гроші, номіновані у гривні. На мою думку, значення цієї норми полягає в тому, що вона показує: «електронні гроші» в сучасному праві розглядаються не як випадковий цифровий феномен, а як елемент ширшої нормативно врегульованої системи обігу вартості.

Окремий рівень джерел становлять нормативно-правові акти НБУ, у яких законодавчі положення одержують більш конкретне і прикладне наповнення. Насамперед це постанова Правління НБУ від 29.09.2022 № 210, якою затверджено Положення про випуск електронних грошей. Цей акт фактично деталізує порядок випуску, використання та погашення електронних грошей, тобто переводить загальні законодавчі приписи у площину практичного застосування. Не менш важливою є постанова Правління НБУ від 07.10.2022 № 217, що затверджує Положення про порядок здійснення авторизації діяльності надавачів фінансових платіжних послуг та обмежених платіжних послуг. Її функція полягає у встановленні вимог до входження суб'єктів на платіжний ринок, до їх допуску, документального оформлення та відповідності встановленим критеріям. Для сфери платіжних систем особливе значення має постанова Правління НБУ від 26.09.2022 № 208, якою затверджено Положення про реєстрацію платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг. Саме цей акт забезпечує формалізацію правового статусу відповідних суб'єктів, визначає порядок їх реєстрації та створює організаційні передумови для законного функціонування.. На мою думку, без цих підзаконних актів законодавче регулювання залишалося б занадто

загальним, оскільки саме вони надають йому необхідної процедурної визначеності.

Важливу частину системи джерел становлять також акти, що регулюють наглядний і захисний аспект функціонування платіжних систем. До них належить постанова Управління НБУ від 24.08.2022 № 187 «Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні», яка визначає загальні засади такого оверсайту. Її логічним продовженням є постанова Правління НБУ від 31.12.2022 № 257 «Про затвердження Положення про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури», що встановлює порядок перевірки діяльності відповідних суб'єктів. Окрім цього, постанова Управління НБУ від 09.05.2023 № 61 «Про затвердження Положення про пред'явлення вимог та застосування заходів впливу НБУ до об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури» визначає механізми реагування на порушення вимог законодавства. На мою думку, саме ця група актів показує, що сучасне правове регулювання платіжних систем не обмежується визначенням порядку їх створення чи роботи, а охоплює також запобігання ризикам, моніторинг, контроль і застосування заходів впливу.

Отже, система джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні має цілісний, послідовний і функціонально структурований характер. Її основу утворюють акти загальної дії, що визначають засади грошового обігу, правовий статус НБУ та базові правила функціонування фінансового ринку. Провідне місце серед спеціальних джерел посідає Закон України «Про платіжні послуги», а його приписи деталізуються в нормативно-правових актах НБУ, які встановлюють порядок випуску електронних грошей, авторизації надавачів платіжних послуг, реєстрації платіжних систем, здійснення оверсайту та забезпечення безпеки платіжного ринку. На мою думку, саме така побудова системи джерел дає змогу поєднати загальні правові засади зі спеціальним детальним регулюванням, без якого електронні гроші та платіжні

системи не могли б належно функціонувати в умовах сучасного фінансового обороту.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

2.1. Правові засади випуску електронних грошей та вимоги до їх емітентів

Правові засади випуску електронних грошей в Україні є важливими тому що саме через них визначається, хто має право здійснювати емісію електронних грошей, за яких умов така діяльність допускається та яким вимогам повинен відповідати емітент. Якщо в попередньому розділі було з'ясовано поняття, ознаки та правову природу електронних грошей, то в цьому підпункті увага зосереджується на нормативних передумовах їх законного випуску. На мою думку, саме правила емісії найкраще показують, що законодавець розглядає електронні гроші як спеціально врегульовану форму вартості, функціонування якої можливе лише за дотримання встановлених законом вимог.

Вихідним актом у цій сфері є Закон України «Про платіжні послуги», який чітко визначає коло суб'єктів, що можуть виступати емітентами електронних грошей, у статті 57 встановлено, що “Емітентами електронних грошей в Україні можуть бути такі особи: 1) банки; 2) установи електронних грошей; 3) філії іноземних платіжних установ; 4) оператори поштового зв'язку; 5) Національний банк України; 6) органи державної влади, органи місцевого самоврядування” [1]. Наведене положення має принципове значення, оскільки закріплює вичерпний перелік можливих емітентів. Отже, випуск електронних грошей не належить до видів діяльності, які можуть здійснюватися будь-яким суб'єктом господарювання, а пов'язується зі спеціальним правовим статусом особи, визначеним законом.

При цьому саме по собі входження до законодавчо визначеного кола потенційних емітентів ще не означає автоматичного права на початок такої діяльності. Для більшості суб'єктів закон передбачає обов'язок одержати ліцензію на надання послуг і пройти процедуру авторизації відповідної послуги. Банки мають особливий режим доступу до цієї діяльності, але і для них випуск

та виконання платіжних операцій з електронними грошима пов'язані з виконанням спеціальних вимог та внесенням до Реєстру. Водночас малі платіжні установи взагалі не мають права надавати цю платіжну послугу. Такий підхід свідчить про те, що законодавець розглядає емісію електронних грошей як підвищено ризикову сферу, у якій необхідний особливий рівень контролю.

Порядок авторизації діяльності емітента електронних грошей розкривається насамперед у статті 11 Закону України «Про платіжні послуги». Із її змісту випливає, що для виходу на цей сегмент платіжного ринку недостатньо лише заявити про намір надавати відповідну послугу. Особа повинна звернутися до НБУ із належно оформленою заявою та подати документи, які дають можливість перевірити її реальну готовність до такої діяльності, зокрема фінансовий стан, ділову репутацію, професійну придатність керівного складу, походження коштів і прозорість структури власності. Більш детально цей порядок урегульовано постановою НБУ від 07.10.2022 № 217, якою затверджено Положення про порядок здійснення авторизації діяльності надавачів фінансових платіжних послуг.

Суттєвою складовою вимог до емітента електронних грошей є вимоги щодо капіталу, у статті 16 Закону України «Про платіжні послуги» прямо передбачено: “10 мільйонів гривень - якщо надавач платіжних послуг надає платіжні послуги з випуску та виконання платіжних операцій з електронними грошима” [1]. Це підтверджує, що емітент електронних грошей повинен бути не лише формально легалізованим учасником ринку, а й фінансово спроможним суб'єктом.

Безпосередні правові засади випуску електронних грошей найповніше розкриваються у статті 59 Закону України «Про платіжні послуги». Закон установлює, що “Для використання на території України емітенти електронних грошей мають право здійснювати випуск електронних грошей, номінованих виключно у гривні” [1]. У цих приписах зосереджені основні риси правового режиму емісії. По-перше, електронні гроші, що використовуються в Україні, можуть бути номіновані лише у гривні. По-друге, їх випуск має

забезпечувальний характер, оскільки прямо пов'язується з фактичним отриманням коштів від користувача. По-третє, визначальним елементом цієї моделі є обов'язок емітента здійснити погашення електронних грошей на вимогу користувача.

Правові засади випуску електронних грошей включають також спеціальні гарантії захисту коштів користувачів. Закон спеціально застерігає, що випуск не прирівнюється до депозитної діяльності або до залучення фінансових активів із зобов'язанням їх повернення. Водночас емітент повинен забезпечити користувачу доступ до відповідної суми електронних грошей з моменту отримання коштів, використовувати ці кошти виключно для подальшого погашення, вести їх окремий облік, гарантувати їх збереження та не допускати звернення стягнення на них за іншими своїми зобов'язаннями. Саме ця сукупність гарантій утворює охоронне ядро правового режиму емісії електронних грошей.

Підзаконне регулювання цієї сфери здійснюється насамперед НБУ. Постанова НБУ від 29.09.2022 № 210, якою затверджено Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними, конкретизує законодавчі вимоги щодо умов випуску, порядку використання електронних грошей, функціонування електронних гаманців, договірних відносин з користувачем і виконання платіжних операцій. Натомість постанова НБУ від 07.10.2022 № 217 забезпечує процедурний аспект допуску емітента на платіжний ринок, деталізуючи порядок авторизації відповідної діяльності.

Отже, правові засади випуску електронних грошей в Україні становлять цілісну систему взаємопов'язаних вимог, що охоплює визначення кола можливих емітентів, ліцензійно-авторизаційний порядок допуску до діяльності, вимоги до капіталу, корпоративного управління, внутрішнього контролю, а також спеціальні правила щодо самої емісії та погашення електронних грошей.

2.2. Порядок використання електронних грошей і здійснення платіжних операцій з ними

Після з'ясування правових засад випуску електронних грошей закономірним є перехід до аналізу порядку їх використання та здійснення платіжних операцій з ними. Якщо у попередньому підпункті увага зосереджувалася на суб'єктах емісії та вимогах до емітентів, то тут центральним стає функціональний аспект обігу електронних грошей. Саме він показує практичне значення електронних грошей, оскільки йдеться не лише про можливість їх випуску, а про механізм їх застосування в безготівковому обороті, коло дозволених операцій та правила їх виконання.

Визначальне значення для з'ясування цього питання мають положення статей 59 і 60 Закону України «Про платіжні послуги». З аналізу змісту цих норм випливає, що використання електронних грошей в Україні має чітко виражену договірну основу, оскільки порядок їх випуску, використання та погашення регулюється не лише законом, а й нормативно-правовими актами НБУ та конкретними умовами договору, укладеного між емітентом і користувачем. Це свідчить про те, що правовий режим електронних грошей формується шляхом поєднання законодавчого регулювання, підзаконної нормативної деталізації та індивідуального договірного врегулювання прав і обов'язків сторін. Крім того, емітент має право визначати строк обігу електронних грошей, однак такий строк не може бути меншим, ніж строк дії відповідного договору. Отже, використання електронних грошей в Україні здійснюється в межах заздалегідь установленної правової моделі, яка забезпечує визначеність умов їх обігу та узгодженість інтересів емітента і користувача.

Порядок використання електронних грошей безпосередньо пов'язаний із наданням їх користувачу та забезпеченням доступу до відповідної суми вартості. Після внесення коштів емітент повинен забезпечити користувачу можливість користуватися відповідною сумою електронних грошей. При цьому їх використання допускається не лише через електронні гаманці, а й із застосуванням передплачених платіжних інструментів. Практичні аспекти

функціонування електронних гаманців і здійснення операцій з електронними грошима конкретизуються у Положенні, затвердженому постановою НБУ від 29.09.2022 № 210.

Безпосередній перелік допустимих операцій із електронними грошима закріплений у статті 60 Закону України «Про платіжні послуги». Закон установлює, що користувачі мають право здійснювати “ такі платіжні операції: 1) придбання електронних грошей у емітента в обмін на кошти; 2) пред’явлення емітенту електронних грошей до погашення в обмін на кошти” [1].

Водночас порядок використання електронних грошей диференціюється залежно від статусу користувача. Суб’єкти господарювання можуть використовувати їх у зв’язку зі своєю господарською діяльністю, для сплати обов’язкових платежів і благодійних внесків, для приймання оплати за власні товари чи послуги, повернення електронних грошей користувачам та переказів між власними електронними гаманцями. Споживачі, у свою чергу, мають право застосовувати електронні гроші для особистих розрахунків, переказів іншим споживачам та між власними гаманцями, а також у випадках, прямо передбачених законом. Органи державної влади або органи місцевого самоврядування, які забезпечують реалізацію фіскальної функції, можуть приймати електронні гроші як сплату обов’язкових платежів і здійснювати їх повернення у випадках, визначених законом. Така диференціація є виправданою, оскільки враховує різну правову природу участі відповідних суб’єктів у платіжному обороті.

Важливо, що приймання електронних грошей як засобу платежу також відбувається не довільно, а на договірній основі. Закон пов’язує таке приймання з укладенням договору між відповідним користувачем і емітентом, а виконання самих платіжних операцій — зі схемою роботи емітента та правилами платіжної системи, у межах яких випускаються відповідні платіжні інструменти. Отже, кожна операція з електронними грошима здійснюється в межах наперед визначеного організаційного порядку, що забезпечує передбачуваність та впорядкованість відповідних правовідносин.

Чинне законодавство України передбачає можливість використання на її території електронних грошей, номінованих в іноземній валюті, за умови, що такі електронні гроші емітовані нерезидентами за межами України. Водночас здійснення таких операцій допускається лише за умови дотримання вимог валютного законодавства, а порядок їх використання встановлюється НБУ. Це свідчить про те, що українське правове регулювання визнає можливість участі іноземного елемента у сфері обігу електронних грошей, проте підпорядковує його спеціальним правилам державного контролю. На мою думку, такий підхід є обґрунтованим, оскільки він дає змогу поєднати відкритість платіжного ринку до сучасних транскордонних фінансових інструментів із потребою забезпечення валютної стабільності та належного регуляторного нагляду.

Підзаконне регулювання порядку використання електронних грошей здійснюється насамперед НБУ. Постанова НБУ № 210 конкретизує практичні питання використання електронних грошей, функціонування електронних гаманців і здійснення платіжних операцій з ними. Водночас постанова НБУ № 58 «Про затвердження Положення про автентифікацію та застосування посиленої автентифікації на платіжному ринку» має важливе значення для забезпечення безпеки виконання відповідних операцій у цифровому середовищі.

Отже, порядок використання електронних грошей і здійснення платіжних операцій з ними в Україні має комплексний характер. Він охоплює договірну основу використання електронних грошей, визначення дозволених видів операцій, спеціальні правила для окремих категорій користувачів, залучення комерційних агентів, а також вимоги до організації та безпеки виконання платіжних операцій.

Отже, правове регулювання використання електронних грошей та здійснення пов'язаних із ними платіжних операцій в Україні має багатоскладовий характер. Воно включає договірні засади використання електронних грошей, визначення допустимих видів операцій, спеціальні правила для окремих категорій користувачів, можливість залучення комерційних агентів,

а також установлення вимог до належної організації й безпечного проведення платіжних операцій.

2.3. Правовий статус користувачів та емітентів електронних грошей, захист прав користувачів і відповідальність за порушення законодавства

Вихідним для характеристики правового статусу користувача є пункт 28 частини 1 статті 1 Закону України «Про платіжні послуги», за яким “користувач платіжних послуг - фізична особа або юридична особа, яка отримує чи має намір отримати платіжну послугу як платник або отримувач та/або є власником електронних грошей, а в разі надання послуг банком - клієнт банку” [1]. Уже із цього законодавчого визначення видно, що користувач у сфері електронних грошей не зводиться лише до побутового споживача. Ним може бути як фізична особа, так і суб’єкт господарювання, а у випадках, прямо передбачених законом, — також орган державної влади або орган місцевого самоврядування, що забезпечує реалізацію фіскальної функції державного чи місцевого бюджету.

Зміст правового статусу користувача додатково розкривається у статті 60 Закону України «Про платіжні послуги». Із її положень випливає, що користувачі мають право набувати електронні гроші, пред’являти їх до погашення, обмінювати електронні гроші одного емітента на електронні гроші іншого та здійснювати інші платіжні операції з урахуванням установлених законом обмежень. Обсяг цих прав залежить від категорії користувача. Для суб’єктів господарювання законодавець передбачає використання електронних грошей у зв’язку з господарською діяльністю, для споживачів — у сфері особистих розрахунків, а для органів публічної влади — у межах виконання фіскальної функції. Отже, правовий статус користувача є диференційованим і безпосередньо пов’язується з функціональним призначенням електронних грошей у діяльності суб’єкта.

Правовий статус емітента електронних грошей, навпаки, побудований на принципі спеціальної правосуб’єктності. Частина 1 статті 57 Закону України «Про платіжні послуги» прямо передбачає, що “Емітентами електронних грошей в Україні можуть бути виключно такі особи: 1) банки; 2) установи електронних

грошей; 3) філії іноземних платіжних установ; 5) НБУ; 6) органи державної влади, органи місцевого самоврядування” [1]. Отже, право на емісію електронних грошей не належить до загальних видів підприємницької діяльності, а пов’язується виключно зі спеціально визначеним законом статусом суб’єкта.

Основні елементи правового статусу емітента електронних грошей визначені у статті 59 Закону України «Про платіжні послуги». Із її змісту випливає, що емітент може здійснювати випуск електронних грошей лише в межах суми коштів, фактично отриманих від користувача, і водночас зобов’язаний погашати такі електронні гроші на його вимогу. Закон також передбачає право емітента визначати граничний строк, протягом якого можуть обертатися випущені електронні гроші, проте такий строк не може бути меншим, ніж строк чинності договору, укладеного з користувачем. Випуск електронних грошей вважається таким, що відбувся, з моменту надходження емітенту або його комерційному агенту коштів від користувача. Саме з цього моменту на емітента покладається обов’язок забезпечити користувачеві можливість користування відповідною сумою електронних грошей. Крім того, кошти, отримані під час їх випуску, повинні спрямовуватися виключно на подальше погашення таких електронних грошей. Окремо закон зобов’язує емітента вести відокремлений облік таких коштів, гарантувати їх належне збереження та унеможливити звернення стягнення на них за іншими зобов’язаннями, окрім тих, що пов’язані з погашенням електронних грошей перед користувачем. Отже, емітент у сфері електронних грошей є професійним учасником платіжного ринку зі спеціальними майновими, організаційними та інформаційними обов’язками.

Належний захист прав користувача у сфері електронних грошей починається з інформаційних гарантій. Перед укладенням договору надавач платіжних послуг зобов’язаний безоплатно надати користувачу інформацію про умови відповідної послуги, а самі умови договору мають бути доступними, зрозумілими і викладеними українською мовою. Під час виконання платіжної операції надавач також повинен повідомити платнику про строки її виконання,

комісійні винагороди та інші платежі, пов'язані з операцією. Окремо закон покладає на нього обов'язок розглядати звернення користувачів щодо використання платіжних інструментів, помилкових, неналежних або неакцептованих операцій і повідомляти про результати такого розгляду. На мою думку, саме інформаційні гарантії є базовим елементом захисту користувача, оскільки без чітких і доступних відомостей про умови послуги неможливо забезпечити реальну, а не формальну рівність сторін.

Посилений характер захисту користувача проявляється і в правилах тлумачення договору. Частина 3 статті 29 Закону України «Про платіжні послуги» прямо встановлює: “У разі виникнення неоднозначного тлумачення прав та обов'язків сторони за договором за участю користувача платіжних послуг такі права та обов'язки тлумачаться на користь такого користувача” [1]. Це положення має важливе значення, оскільки закріплює орієнтацію на захист слабшої сторони у відносинах із професійним учасником платіжного ринку. Таку ж логіку підтримує і Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який зобов'язує надавача фінансових послуг дотримуватися законодавства про захист прав споживачів та забороняє поширення неповної, недостовірної або такої, що вводить в оману, інформації. Для сфери електронних грошей ці вимоги мають особливе значення, оскільки цифровий формат послуг часто ускладнює сприйняття їх юридичних умов та ризиків.

Водночас правовий статус користувача не є односторонньо привілейованим, оскільки закон покладає на нього і низку обов'язків. Користувач повинен надати емітенту контактну інформацію, зберігати та використовувати електронний платіжний засіб відповідно до законодавства і договору, не допускати його використання сторонніми особами, не розголошувати індивідуальну облікову інформацію та невідкладно повідомляти емітента про втрату платіжного засобу чи відповідних даних. Крім того, у разі порушення вимог щодо захисту інформації та вчинення неправомірних дій з компонентами платіжної інфраструктури платник може нести відповідальність перед надавачем платіжних послуг і відшкодовувати завдану шкоду. Це свідчить

про те, що посилений захист користувача поєднується із вимогою його сумлінної та обачної поведінки.

Відповідальність емітентів та інших надавачів платіжних послуг у цій сфері має спеціальний і підвищений характер. Частина 1 статті 86 Закону України «Про платіжні послуги» встановлює: “Надавач платіжних послуг несе відповідальність перед користувачами за невиконання або неналежне виконання платіжних операцій відповідно до закону та умов укладених між ними ” [1]. Частина 6 цієї ж статті передбачає, що надавач зобов’язаний “сплатити користувачу пеню в розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення” [1]. Крім того, у випадку неакцептованої або іншої неналежно виконаної платіжної операції закон покладає на надавача обов’язок усунути порушення та відновити майнове становище користувача у передбаченому законом порядку. Отже, законодавець запровадив спеціальні засоби оперативного поновлення майнового становища користувача, а не обмежився лише загальною цивільно-правовою моделлю відповідальності.

Поряд із приватноправовою відповідальністю законодавство передбачає і публічно-правові наслідки порушень. Захист прав користувачів на платіжному ринку забезпечується не лише договірними та цивільно-правовими засобами, а й наглядовими повноваженнями НБУ, що впливає зі статті 78 Закону України «Про платіжні послуги». Національний банк України наділений правом застосовувати до об’єктів нагляду різні заходи впливу: від письмового застереження і штрафу до тимчасової заборони надання окремих платіжних послуг або тимчасового відсторонення посадових осіб. Особливо важливо, що частина 7 статті 84 прямо передбачає: “За порушення об’єктом нагляду законодавства про захист прав споживачів при наданні послуг на платіжному ринку НБУ застосовує до особи-порушника захід впливу у вигляді накладення штрафу ” [1]. Це свідчить, що захист прав користувачів на платіжному ринку забезпечується не лише договірними та цивільно-правовими засобами, а й інструментами публічного нагляду та державного примусу.

Отже, правовий статус користувачів та емітентів електронних грошей в Україні має комплексний характер. Користувач є уповноваженим учасником платіжних правовідносин, наділеним правом на інформацію, належне виконання платіжних операцій та захист своїх прав, але водночас зобов'язаним дотримуватися правил безпечного використання платіжних інструментів. Емітент електронних грошей є спеціальним професійним суб'єктом, на якого покладається обов'язок належного випуску, обліку, збереження та погашення електронних грошей, а також забезпечення майнових та інформаційних гарантій користувача. Захист прав користувачів забезпечується через поєднання договірних гарантій, інформаційних обов'язків надавача, наглядових повноважень НБУ та спеціально встановлених заходів відповідальності.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОНИХ ГРОШЕЙ ТА ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

3.1. Організаційно-правові засади функціонування платіжних систем в Україні

Організаційно-правові засади функціонування платіжних систем в Україні становлять сукупність норм, які визначають порядок їх допуску до діяльності, інституційну побудову, склад учасників, правила взаємодії між ними, а також механізми контролю і безпеки під час виконання платіжних операцій. У такому розумінні платіжна система постає не як технічний інструмент переказу коштів, а як правово впорядкована форма організації платіжного обороту. Саме тому вихідним для аналізу є положення Закону України «Про платіжні послуги», який прямо відносить до предмета свого регулювання «загальні засади функціонування платіжних систем в Україні» [1]. Це означає, що питання функціонування платіжних систем у сучасному праві належать не лише до сфери технічної організації розрахунків, а й до сфери спеціального нормативного регулювання, в якому поєднуються організаційні, процедурні та контрольні елементи.

Першою важливою організаційно-правовою засадою є законодавчо визначений суб'єктний склад платіжної системи. Закон установлює, що «платіжна система має включати три і більше прямих учасників» [1]. Водночас у законі окреслено коло суб'єктів правовідносин, що функціонують у межах платіжної системи, а саме: оператор платіжної системи, розрахунковий банк, технологічний оператор, учасники платіжної системи та користувачі. Такий підхід дає підстави стверджувати, що платіжна система в Україні має багаторівневу організаційну побудову, у межах якої кожен із зазначених суб'єктів реалізує власне функціональне призначення в єдиному механізмі здійснення платіжних операцій. На мою думку, саме нормативне закріплення такого суб'єктного складу створює необхідні передумови для правової

визначеності та стабільного функціонування системи, оскільки без чіткого розмежування ролей неможливо забезпечити ані належну координацію дій її учасників, ані ефективний розподіл відповідальності між ними.

Другою засадою є центральна організаційна роль оператора платіжної системи. Закон прямо передбачає, що «оператор платіжної системи забезпечує функціонування платіжної системи відповідно до правил платіжної системи» [1]. Отже, оператор не зводиться до технічного адміністратора, а виступає організаційним центром системи, через який забезпечуються узгодженість дій інших суб'єктів, дотримання встановлених правил і належне виконання платіжних операцій. На мою думку, саме статус оператора дає підстави розглядати платіжну систему як цілісну правову конструкцію, а не як випадкове поєднання окремих учасників платіжного процесу.

Третьою організаційно-правовою засадою є обов'язковість правил платіжної системи. Закон визначає, що «Правилами платіжної системи встановлюються організаційна структура платіжної системи, умови участі, порядок вступу та виходу із системи, система управління ризиками» [1]. Саме правила платіжної системи надають практичного змісту загальним нормам закону. Через них визначаються внутрішній порядок роботи системи, умови участі, алгоритми взаємодії між суб'єктами, способи розподілу ризиків та засоби реагування на спірні або небезпечні ситуації. На мою думку, без правил платіжної системи не може існувати її повноцінне організаційно-правове функціонування, оскільки саме вони забезпечують зв'язок між законодавчою моделлю та реальною повсякденною діяльністю.

Четвертою засадою виступає спеціальний порядок допуску платіжної системи та її суб'єктів до діяльності. Функціонування платіжної системи в Україні ґрунтується на реєстраційній моделі, за якої відповідний правовий статус виникає лише після внесення відомостей до Реєстру. Закон України «Про Національний банк України» передбачає, що НБУ «створює та здійснює ведення Реєстру платіжної інфраструктури» [11]. Цей механізм деталізований постановою НБУ № 208, яка прийнята з метою встановлення порядку реєстрації

платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг. На мою думку, така модель допуску є правильною, оскільки вона забезпечує прозорість платіжного ринку, офіційне підтвердження статусу його суб'єктів та належний державний контроль за складом платіжної інфраструктури.

П'ятою організаційно-правовою засадою є особлива роль НБУ у функціонуванні платіжних систем. Закон України «Про платіжні послуги» прямо встановлює: «Створені НБУ платіжні системи є державними платіжними системами» [1]. Крім того, із закону випливає, що НБУ має право створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів та інші види платіжних систем.. Найбільш показовим прикладом реалізації цих повноважень є Система електронних платежів НБУ, щодо якої на офіційній сторінці банку зазначено: «СЕРП обслуговує понад 99% міжбанківських платежів у державі» [8]. На мою думку, це переконливо свідчить, що функціонування платіжних систем в Україні має виразний публічно-правовий характер, адже від їхньої надійності залежить стабільність міжбанківських розрахунків і фінансової системи загалом.

Шостою організаційно-правовою засадою є оверсайт, моніторинг і вимоги до безпеки платіжної інфраструктури. Закон України «Про Національний банк України» передбачає, що НБУ «здійснює у встановленому ним порядку оверсайт платіжної інфраструктури» [11]. Це повноваження конкретизоване в постанові НБУ № 187, яка визначає основні організаційні засади та порядок здійснення такого оверсайту. Водночас постанова НБУ № 58 закріплює як засадничу основу відповідного регулювання принцип технологічної нейтральності. Отже, сучасне функціонування платіжних систем в Україні охоплює не лише організацію взаємодії між учасниками, а й управління ризиками, захист інформації, кібербезпеку та постійне регуляторне спостереження. На мою думку, саме ця складова сьогодні є невід'ємною умовою належної організації будь-якої платіжної системи, оскільки без неї неможливо гарантувати ані безпечність платіжних операцій, ані довіру користувачів до платіжного ринку.

Отже, організаційно-правові засади функціонування платіжних систем в Україні охоплюють законодавчо визначений суб'єктний склад, центральну роль оператора, обов'язковість правил платіжної системи, реєстраційний порядок допуску до діяльності, особливу роль НБУ та систему оверсайту і вимог до безпеки. Саме сукупність цих елементів формує правову основу функціонування платіжних систем як впорядкованих організаційних моделей здійснення платіжних операцій. На мою думку, сильна сторона сучасного українського підходу полягає в поєднанні інституційної визначеності, державного контролю та технологічної адаптивності, що є необхідною умовою стабільного розвитку платіжного ринку.

3.2. Напрями вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні з урахуванням європейських стандартів

Сучасний стан правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні свідчить про суттєве оновлення нормативної бази, однак цей процес ще не можна вважати завершеним. Прийняття Закону України «Про платіжні послуги» створило нову правову основу для функціонування платіжного ринку, а НБУ поступово конкретизує її через систему підзаконних актів. Водночас розвиток електронних грошей, цифрових платіжних сервісів, відкритого банкінгу, нових моделей доступу до рахунку та технологічних рішень у сфері платіжної інфраструктури показує, що чинне регулювання потребує подальшого вдосконалення. На мою думку, головна проблема полягає вже не в нестачі базових норм, а в потребі зробити їх більш узгодженими, передбачуваними і пристосованими до швидких змін цифрового середовища. Саме тому вдосконалення законодавства повинно бути спрямоване не на механічне збільшення кількості нормативних актів, а на побудову цілісної моделі регулювання, у якій електронні гроші, платіжні системи та нові цифрові сервіси розглядатимуться як взаємопов'язані елементи єдиного платіжного середовища.

Першим напрямом удосконалення має бути подальше наближення українського законодавства до європейського підходу у визначенні правового статусу емітентів електронних грошей і надавачів платіжних послуг. У праві Європейського Союзу діяльність установ електронних грошей давно розглядається як окремий вид професійної фінансової діяльності, для якої встановлюються спеціальні вимоги до започаткування діяльності, нагляду, захисту коштів користувачів і взаємодії з іншими суб'єктами платіжного ринку. Це прямо впливає з Директиви 2009/110/ЕС, а також із нової пропозиції директиви 2023 року про платіжні та електронно-грошові послуги на внутрішньому ринку ЄС. На мою думку, для України це означає необхідність точніше визначити межі правосуб'єктності небанківських емітентів електронних грошей, послідовніше врегулювати вимоги до захисту коштів користувачів, а також уникнути надмірної фрагментації між загальними правилами платіжного ринку і спеціальними нормами щодо електронних грошей. Саме в цій частині доцільно орієнтуватися не на буквальне копіювання актів ЄС, а на запозичення тієї регуляторної логіки, яка забезпечує баланс між конкуренцією на ринку, інноваційністю послуг і надійністю фінансової інфраструктури.

Другим напрямом удосконалення є повноцінне нормативне розгортання відкритого банкінгу. У Положенні про відкритий банкінг в Україні закріплено, що «відкритий банкінг - структурований і безпечний обмін даними між НПП з обслуговування рахунку та стороннім НПП через спеціалізовані інтерфейси, який здійснюється за згодою користувача» [21]. Це визначення є влучним і концептуально правильним, оскільки воно відразу поєднує три головні елементи відкритого банкінгу: обмін даними, безпеку та волевиявлення користувача. Разом із тим, на мою думку, саме ця сфера в українському праві ще потребує найретельнішого доопрацювання. Ідеться насамперед про стандартизацію API, точніше визначення меж доступу до платіжної інформації, узгодження правил відповідальності між різними надавачами послуг, а також про збалансування інновацій із вимогами до захисту персональних даних і банківської таємниці. Без такого доопрацювання відкритий банкінг ризикує залишитися формально

закріпленим інститутом, який не буде повною мірою реалізований у практиці. На мою думку, саме в цій сфері Україна має шанс не просто адаптуватися до європейських стандартів, а побудувати сучасну модель цифрової взаємодії на платіжному ринку з урахуванням власних інституційних особливостей.

Третім напрямом удосконалення має стати посилення правового механізму захисту користувачів електронних грошей та платіжних послуг. Європейський підхід у цій сфері послідовно поєднує розвиток цифрового ринку з підвищенням рівня безпеки платіжних операцій, а також із посиленням відповідальності надавачів послуг за неналежну організацію безпечного доступу до рахунку і платіжної інформації. В українському регулюванні ця ідея вже знайшла нормативне відображення, оскільки Положення про автентифікацію та застосування посиленої автентифікації на платіжному ринку встановлює, що «засадничою основою цього Положення є принцип технологічної нейтральності» [20]. Такий підхід є правильним, бо дає змогу не прив'язувати регулювання до конкретної технології, яка може швидко застаріти. Проте, на мою думку, подальше вдосконалення має стосуватися не лише технічного боку автентифікації. Не менш важливо точніше врегулювати наслідки несанкціонованих операцій, строки й порядок розгляду скарг, механізми відшкодування шкоди, а також вимоги до інформування користувача про ризики, комісії та умови використання електронних грошей. У цифровому середовищі захист користувача не може обмежуватися формальною наявністю гарантій; він має бути швидким, зрозумілим і реально придатним для застосування.

Четвертим напрямом удосконалення є розвиток інтероперабельності платіжної інфраструктури та впровадження сучасних стандартів миттєвих платежів. У Європейському Союзі цю тенденцію яскраво відображає Регламент (ЄС) 2024/886 щодо миттєвих кредитових переказів у євро. Хоча він безпосередньо не регулює електронні гроші у вузькому значенні, його значення для досліджуваної теми є очевидним, адже він фіксує загальний напрям розвитку сучасного платіжного права: швидкість, безперервність, доступність та уніфікованість платіжних сервісів. На мою думку, для України цей вектор

важливий не лише з погляду технічної модернізації, а й у контексті подальшого зближення з європейським платіжним простором. Правове регулювання має розвиватися так, щоб електронні гроші, платіжні системи, миттєві перекази та сервіси доступу до рахунку існували не окремо одне від одного, а як взаємопов'язані елементи єдиної цифрової платіжної інфраструктури. Саме така інтегрована логіка, на мою думку, найбільше відповідає сучасним потребам українського ринку та запобігає розірваності нормативного регулювання.

П'ятим напрямом удосконалення слід визнати розвиток такої регуляторної моделі, у якій НБУ поєднує нормотворчу, наглядову та інфраструктурну функції. Загалом така модель є виправданою, оскільки дає змогу забезпечити стабільність платіжного ринку та послідовне впровадження нових технологічних рішень. Проте, на мою думку, у перспективі ключовим питанням стає не лише обсяг повноважень регулятора, а якість їх реалізації. Ідеться про передбачуваність регуляторних рішень, прозорість вимог до учасників ринку, своєчасне оновлення підзаконних актів і здатність швидко реагувати на зміни цифрового середовища без створення нормативної перевантаженості. Для сфери електронних грошей і платіжних систем це особливо важливо, оскільки надмірно жорстке або внутрішньо суперечливе регулювання здатне стримувати інновації так само сильно, як і відсутність необхідних гарантій безпеки. На мою думку, саме тому українська модель має рухатися до більш гнучкого, але водночас внутрішньо послідовного регулювання, у якому регулятор виступає не лише контролером, а й системним координатором розвитку платіжного ринку.

Отже, основними напрямками вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні з урахуванням європейських стандартів слід визнати: подальшу гармонізацію із правом ЄС у частині статусу та нагляду за емітентами електронних грошей і надавачами платіжних послуг; повноцінне нормативне розгортання відкритого банкінгу; посилення захисту користувачів і безпеки платіжних операцій; розвиток інтероперабельності та миттєвих платежів; а також удосконалення регуляторної моделі НБУ. На мою думку, стратегічно правильним для України є не фрагментарне оновлення

окремих норм, а побудова цілісної моделі правового регулювання, у якій електронні гроші, платіжні системи, цифрові платіжні сервіси та механізми захисту користувачів розглядатимуться як взаємопов'язані елементи єдиного платіжного середовища. Саме такий підхід найбільшою мірою відповідає сучасним європейським стандартам і водночас враховує реальні потреби українського платіжного ринку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що правове регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні є самостійним, комплексним і динамічним напрямом сучасного фінансового права, у межах якого поєднуються елементи цивільно-правового, банківського, фінансово-правового та адміністративно-правового регулювання. Актуальність цієї сфери зумовлена не лише зростанням ролі безготівкових розрахунків і цифрових фінансових сервісів, а й тим, що саме через електронні гроші та платіжні системи сьогодні забезпечуються швидкість, доступність і безперервність сучасного грошового обороту.

У ході дослідження встановлено, що електронні гроші в українському праві не можуть розглядатися виключно як технічний інструмент або цифрова форма фіксації коштів. Їх правова природа є складною і багатовимірною, оскільки вони одночасно виступають одиницями вартості, засобом платежу та грошовим зобов'язанням емітента. Саме тому електронні гроші доцільно визначати як особливий об'єкт правового регулювання, для якого законодавством встановлено спеціальний порядок випуску, використання, обігу та погашення. Такий висновок має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє чітко відмежувати електронні гроші від інших суміжних категорій, насамперед від звичайних безготівкових коштів на банківському рахунку та інших цифрових фінансових інструментів.

Дослідження платіжних систем показало, що вони становлять не просто технічну основу здійснення переказів, а цілісну організаційно-правову модель виконання платіжних операцій. Їх значення полягає в тому, що саме платіжні системи забезпечують належний рух коштів, упорядкованість платіжного обороту, стабільність міжбанківських розрахунків і функціонування фінансової інфраструктури держави. У зв'язку з цим платіжна система має розглядатися як юридично впорядкована конструкція, в межах якої взаємодіють оператор, учасники, користувачі, технологічні оператори та інші суб'єкти, а ефективність

її функціонування залежить від чіткості правових правил, розподілу повноважень і механізмів контролю.

У роботі з'ясовано, що система джерел правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні має послідовно вибудований, багаторівневий характер. Її основу становить Закон України «Про платіжні послуги», який виконує роль базового спеціального акта у відповідній сфері. Водночас належне функціонування цієї моделі забезпечується лише у взаємодії із законами, що визначають статус НБУ, засади банківської діяльності, функціонування ринку фінансових послуг, а також із численними нормативно-правовими актами НБУ, що деталізують правила емісії електронних грошей, порядок авторизації надавачів платіжних послуг, реєстрації платіжних систем, здійснення оверсайту та забезпечення безпеки платіжного ринку. Це дає підстави стверджувати, що досліджувана сфера не може бути належно врегульована одним нормативним актом, а потребує системного поєднання загальних і спеціальних джерел.

Аналіз правових засад випуску електронних грошей та вимог до їх емітентів засвідчив, що українське законодавство побудоване на принципі спеціальної правосуб'єктності. Емісія електронних грошей допускається лише для чітко визначених законом суб'єктів і за умови дотримання спеціальних вимог щодо авторизації, капіталу, корпоративного управління, внутрішнього контролю та захисту коштів користувачів. Такий підхід є виправданим, оскільки сфера електронних грошей безпосередньо пов'язана з підвищеними ризиками для платіжного ринку та прав користувачів. Водночас дослідження показало, що чинне регулювання в цій частині потребує подальшого вдосконалення, насамперед щодо більш чіткого визначення правового статусу небанківських емітентів електронних грошей і узгодження спеціальних вимог до їх діяльності.

Порядок використання електронних грошей і здійснення платіжних операцій з ними в Україні характеризується як комплексний і функціонально гнучкий. Він охоплює всі основні етапи обігу електронних грошей — від їх придбання до погашення, обміну та використання у різних видах платіжних

операцій. Важливо, що законодавство диференціює режим використання електронних грошей залежно від статусу користувача, що свідчить про прагнення законодавця врахувати особливості участі різних суб'єктів у платіжному обороті. Разом із тим очевидно, що ефективність такого регулювання залежить від чіткості договірної моделі, доступності інформації для користувача та належного рівня безпеки платіжних операцій.

Окрему увагу в роботі приділено правовому статусу користувачів та емітентів електронних грошей, а також захисту прав користувачів і відповідальності за порушення законодавства. Дослідження дало підстави дійти висновку, що у відповідних правовідносинах користувач не повинен розглядатися як формально рівний професійному учаснику ринку суб'єкт, оскільки його фактичні можливості щодо оцінки ризиків, змісту договору та технічних умов користування платіжною послугою є суттєво слабшими. Саме тому законодавче закріплення інформаційних гарантій, спеціальних правил тлумачення умов договору на користь користувача, а також механізмів відшкодування шкоди та застосування заходів впливу з боку НБУ є обґрунтованим і необхідним. Водночас, на мою думку, у цій частині законодавство потребує ще більшої визначеності щодо наслідків несанкціонованих операцій, строків розгляду скарг та реального механізму оперативного поновлення порушених прав користувачів.

Дослідження організаційно-правових засад функціонування платіжних систем в Україні дозволило встановити, що їх стабільність забезпечується поєднанням кількох взаємопов'язаних елементів: законодавчо визначеного суб'єктного складу, обов'язковості правил платіжної системи, спеціального порядку реєстрації, центральної ролі оператора, а також системи оверсайту та регуляторного контролю з боку НБУ. Саме ця модель дає змогу розглядати платіжні системи не як сукупність окремих технічних рішень, а як елемент публічно значущої фінансової інфраструктури. На мою думку, сильним боком сучасного українського підходу є поєднання організаційної визначеності та державного контролю, однак у майбутньому особливого значення набуде

здатність цієї моделі адаптуватися до швидких технологічних змін без втрати правової послідовності.

У процесі дослідження також встановлено, що сучасне правове регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні вже має належну нормативну основу, однак не позбавлене низки проблем. До них належать фрагментарність окремих регуляторних рішень, недостатня узгодженість між загальними та спеціальними нормами, потреба в подальшому нормативному розвитку відкритого банкінгу, необхідність посилення захисту користувачів та вдосконалення правил взаємодії між різними учасниками платіжного ринку. На мою думку, найбільш суттєвим недоліком чинної моделі є не стільки відсутність окремих правових приписів, скільки потреба зробити її більш внутрішньо узгодженою, передбачуваною та придатною до застосування в умовах швидкої цифрової трансформації фінансового середовища.

З урахуванням викладеного перспективними напрямками вдосконалення правового регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні слід визнати подальшу гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, але не шляхом формального копіювання норм права Європейського Союзу, а через функціональне наближення до тих моделей, які довели свою ефективність. Насамперед ідеться про уточнення правового статусу емітентів електронних грошей і надавачів платіжних послуг, повноцінне нормативне розгортання відкритого банкінгу, посилення правового механізму захисту користувачів, розвиток інтегрованості платіжної інфраструктури, запровадження сучасних стандартів миттєвих платежів, а також забезпечення більшої передбачуваності й системності регуляторної політики НБУ.

Отже, правове регулювання електронних грошей та платіжних систем в Україні вже сформувало необхідну нормативну базу для функціонування сучасного платіжного ринку, проте подальший розвиток цієї сфери потребує послідовного вдосконалення законодавства, підвищення якості підзаконного регулювання, поглиблення гарантій захисту прав користувачів і системного наближення до європейських стандартів. На мою думку, стратегічно правильним

для України є формування такої моделі правового регулювання, у якій електронні гроші, платіжні системи, цифрові платіжні сервіси та механізми захисту користувачів розглядатимуться як взаємопов'язані елементи єдиного платіжного середовища. Лише за цієї умови можна забезпечити одночасно стабільність платіжного ринку, довіру до цифрових фінансових сервісів і повноцінний розвиток української платіжної інфраструктури в умовах сучасної цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20>.
2. Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними : постанова Національного банку України від 29.09.2022 № 210 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0210500-22>.
3. Глух М. В., Ковалко Н. М. Правове регулювання електронних грошей в Україні // Київський часопис права. 2022. № 1. С. 104–110. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/139/128>
4. Грицай С. О. Електронні гроші: поняття та нові аспекти використання // Форум права. 2023. № 1. С. 141–150. URL: https://forumprava.pp.ua/files/141-150-2023-1-FP-Hrytsai_15.pdf.
5. Дмитрик О. О., Ісаєв А. М. Віртуальні активи, цифрові гроші, платіжні системи: деякі аспекти правового регулювання // Правова позиція. 2023. № 3 (40). С. 149–154. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/29.pdf>.
6. Шмигов М. О. Моделі правового регулювання платіжних систем: порівняльний аналіз // Серія ПРАВО. 2025. Вип. 90, ч. 2. С. 354–362. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/51.pdf>.
7. Ковальчук А. С. Платіжна система як правова форма // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 793–795. URL: https://lsej.org.ua/4_2023/192.pdf.
8. Система електронних платежів // Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/sep>.
9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

11.Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14>.

12.Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1953-20>.

13.Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>.

14.Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2473-19>.

15.Про затвердження Положення про порядок здійснення авторизації діяльності надавачів фінансових платіжних послуг та обмежених платіжних послуг : постанова Національного банку України від 07.10.2022 № 217 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0217500-22>.

16.Про затвердження Положення про реєстрацію платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг : постанова Національного банку України від 26.09.2022 № 208 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0208500-22>.

17.Про затвердження Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні : постанова Національного банку України від 24.08.2022 № 187 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0187500-22>.

18.Про затвердження Положення про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури : постанова Національного банку України від 31.12.2022 № 257 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0257500-22>.

19.Про затвердження Положення про пред'явлення вимог та застосування заходів впливу Національним банком України до об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури : постанова Національного банку України від 09.05.2023 № 61 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0061500-23>.

20. Про затвердження Положення про автентифікацію та застосування посиленої автентифікації на платіжному ринку : постанова Національного банку України від 03.05.2023 № 58 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0058500-23>.

21. Про затвердження Положення про відкритий банкінг в Україні : постанова Національного банку України від 25.07.2025 № 80 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0080500-25>.

22. Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions, amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009L0110>.

23. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on payment services and electronic money services in the Internal Market amending Directive 98/26/EC and repealing Directives (EU) 2015/2366 and 2009/110/EC : COM(2023) 366 final // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023PC0366>.

24. Regulation (EU) 2024/886 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 amending Regulations (EU) No 260/2012 and (EU) 2021/1230 and Directives 98/26/EC and (EU) 2015/2366 as regards instant credit transfers in euro // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/886/oj/eng>.